

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94-028.44:929.731:341.24

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(53\).2025.341103](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(53).2025.341103)

ХТО І КОЛИ МІГ ПОСПРИЯТИ УКЛАДЕННЮ ДВОСТОРОННЬОЇ УГОДИ МІЖ САМОДЕРЖЦЕМ ВСІЄЇ РУСІ РОМАНОМ МСТИСЛАВОВИЧЕМ І УГОРСЬКИМ ГЕРЦОГОМ АНДРІЄМ?

Мирослав Волощук¹

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії факультету історії, політології і міжнародних відносин, директор Центру медієвістичних студій Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ,
E-mail: myroslav.voloshchuk@cnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1737-7205>

У хроніці Романовичів XIII ст., відомій загалом як Галицько-Волинський літопис, присутній фрагмент про якусь двосторонню угоду між майбутнім королем Угорщини Андрієм II та князем Романом Мстиславовичем. Про неї 1207 р. угорському володареві нагадав посол краківсько-сандомирського князя Лешека Білого, який відправив до двору Арпадів малолітнього Данила Романовича. За текстом цієї невідомої за часом укладення угоди обидва володарі присягали подбати про нащадків один одного у разі смерті когось із них самих. За контекстом сюжету не зрозуміло, коли могло дійти до такого союзу і хто забезпечував двосторонню комунікацію. В історіографії переважає думка про укладення угоди у короткому хронологічному коридорі між коронацією Андрія II 29 травня і смертю князя Романа 19 червня 1205 р. Однак шляхом залучення цілої низки пам'яток історіописання та угорських дипломів XIII ст. ми дійшли децю інших висновків. Оскільки в угоді чітко згадуються діти обох володарів, її неможливо було укласти раніше кінця 1203 – 1204 рр., а саме – до народження первістка Андрія, доньки Марії (Роман Мстиславович на той момент вже був батьком чотирьох дітей, з яких двоє синів – Данила і Василька йому народила друга дружина). У цей час угорський герцог, втретє (після намагань 1197 і 1199 рр.) спробувавши скинути з престолу свого старшого брата Емерика, зазнав поразки та потрапив до в'язниці. Спершу бунтівний герцог відбував покарання у твердині Кнегинець (Кене, Кенне) під хорватським Вараждином, а згодом був переведений до Естергома. На ту мить у його житті це був чи не найбільш драматичний період. Сподіватися на допомогу західних сусідів не доводилося, а тому, на нашу думку, єдиним, хто погодився підтримати Андрія, став Роман Мстиславович. Для нього ця угода за сприятливих обставин відкривала перспективи визнання в'язнем права руського володаря на Галич і Галицьку землю (де угорський герцог короткочасно правив упродовж 1188 – 1189 рр.), з чим історики погоджуються. Забезпечити комунікацію між володарями міг, як ми припускаємо, представник вищої угорської знаті зі Святоюрсько-Пезинського відгалуження роду Гонт, син Фоми комес Олександр. Він єдиний, кому король висловлював особливу вдячність за вірну службу у часі свого ув'язнення, надавши 1206 р. земельні угіддя Cheturtuchyel та підтвердивши їх 1216 р. Представники роду Гонт-Познан (Huntrapzan), сам Олександр, члени його сім'ї та родини – систематичні учасники східної політики Арпадів з кінця XI ст. Вони чудово розуміли специфіку стосунків із сусідніми князями, а за свої зв'язи постійно розширювали родинний земельний фонд на сході Угорського королівства, у безпосередній близькості до володінь держателів Галича і Галицької землі.

Ключові слова: Андрій II, Роман Мстиславович, Угорське королівство, Русь, рід Гонт, комес Олександр, двостороння угода.

Постановка проблеми. Біографія великого князя і самодержця всієї Русі Романа Мстиславовича (1168 – 1205)* віддавна привертала увагу дослідників. Оскільки 19 червня 2025 р. минуло 820 років від миті його загибелі під містом Завихост (тепер – однойменне місто Сандомирського повіту Свентокшиського воєводства, Польща), маємо добру нагоду знову звернути свою увагу на деякі сторінки життєпису цієї непересічної постаті свого часу. Добре відомо, що обсяг джерельної інформації про руського володаря – незначний. Окрім безпосередньо руського літописання, він цікавив деяких грецьких і польських

хроністів. Напівпольське «за кужелем» коріння князя Романа² та його активна участь у внутрішньо-політичному житті розрізнених держав П'ястів кінця XII – початку XIII ст. не залишилися без уваги у поодиноких текстах чеського чи французького походження [Волощук, 2025]. Однак при цьому дивує цілковита відсутність інформації про Романа Мстиславовича в угорських джерелах. При цьому добре відомо, що чинна угорська династія Арпадів мала досвід взаємодії з князем як під час короткотривалого правління того у Галичі 1188 р., так і особливо після другого здобуття ним галицького

¹ © Волощук М.

* Тут і далі наведено роки правління.

² Матір'ю князя була донька Болеслава Кривоустого Агнешка [Домбровський, 2015, с. 226–227].

престолу упродовж 1198/9 – 1205 рр. Саме цей успіх дозволив князеві поступово перетворитися на одного з наймогутніших на Русі, а його володіння у галицькій частині через густо заліснене пасмо Карпат декілька років межували з Угорським королівством по чергово на чолі з королями Емериком (1196 – 1204), Володиславом III (1204 – 1205) і Андрієм II (1205 – 1235).

Менше, ніж за місяць до загибелі Романа Мстиславовича угорський престол посів знайомий йому ще з 80-х рр. XII ст. другий син Бели III (1172 – 1196) – герцог Андрій. Оскільки угорські джерела про їхні двосторонні відносини «мовчать», увагу істориків віддавна привертав дещо пізнішого походження запис *хроніки Романовичів XIII ст.* (більш відомої загальною як *Галицько-Волинський літопис*) наступного змісту: «В та ж[е] лѣта Данила посла Лестько въ | оугры и с ним посла посоль свои Вачеслава лысого, | рекый королеви: "Азь не поманоух[ъ] звады Романовы, | тобѣ друогъ бѣ, клаласа бѣста, ако устав[ъ]шо | в[ъ] животѣ племени его любовь имѣти [акцент наш. – авт.], н[ы]нѣ же и згнаніе быс[тъ] на них[ъ]. Н[ы]нѣ идеж[е] вземше, предаеѣ имь | шт[ъ]чство их[ъ]". Корол[ъ] же си словеса пріемь, съжалиси | и бывшим[ъ], встави ж[е] Данила оу себе, а Лест[ъ]ко кна|гиню и Васил[ъ]ка в себе» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 14–15].

Наведений сюжет переповідає поневіряння Романової родини (удови і двох дітей – Данила та Василька) після загибелі князя. Не будучи певною за своє становище у Галичі, не маючи підтримки серед родини й еліт на Волині, відчуваючи небезпеку за здоров'я і життя дітей, «велика княгиня Романова» вдалася по допомозі до краківсько-сандомирського князя Лешка Білого (1194 – 1227), до слова, учасника подій під Завихостом 19 червня 1205 р. і одного з винуватців загибелі її чоловіка. Спершу «Лест[ъ]ко не поманоу вражды, но с великою ч[ъ]стїю прїа | атровь свою и дѣтате» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 14], а далі вирішив за необхідне через свого посла нагадати королю Андрієві II про якусь, незрозумілу до кінця за змістом присягу, яку той колись дав Романові.

Стан вивчення проблеми. В історіографії цей сюжет не залишився поза увагою дослідників. Якщо окремі вчені обмежувалися лише констатацією факту відтвореного у тексті [Карамзин, 2014, с. 520; Соловьев, 1851, с. 557; Петрушевич, 1854, с. 15; Петрушевич, 1871, с. 23], із другої половини XIX ст. в історіографії відмічається тенденція все-таки зрозуміти природу зафіксованих двосторонніх стосунків Андрія II та Романа Мстиславовича. Наведемо найбільш знакові з них. У розумінні Дениса Зубрицького, Андрій II «[...] був другом батькові сиріт [...] присягав мати до них любов» [Зубрицкий, 1852, с. 40]. За словами Ісидора Шараневича, «Роман був уклав із королем Угорським союз і той присягав вчиняти по любові залишеному після життя його племені» [Шараневич, 1863, с. 67]. Микола

Костомаров писав так: «Сей побратим був перше супротивником Романа – той-сам угорський королевич Андрій, що колись то разом із своїм вітцем програв його з Галича; опісля, коли Роман вдруге заволодів Галичем, вони подружили ся, назвали ся побратимами і постановили між собою таку угоду: коли хто них умре скорше, то другий має задбати про його семью» [Костомарів, 1918, с. 130]. Михайло Грушевський розумів наведений пасаж, як факт існування якогось «недавнього порозуміння», розлога конкретика якого була узгоджена між Андрієм II і Лешком Білим під стінами волинського Володимира [Грушевський, 1993, с. 22]. Іван Гарайда з даного приводу писав так: «Романови удалося скоро навязати зносини із новим угорським володарем. Лѣтописець въ интересномъ свѣтлѣ представляе приязнь Романа и Андрія. Посля него прийшло межи ними до порозумѣня, на основѣ котрого въ случаю смерти котрой небудь стороны, друга мала заопѣковатися остаючими сиротами» [Гарайда, 1943, с. 133].

Владімир Пашуто вважав, що Роман Мстиславович «[...] з Угорщиною мав договір про мир» [Пашуто, 1950, с. 193]. Історик бачив Андрія II другом князя Романа та опікуном його дітей [Пашуто, 1968, с. 242]. Броніслав Влодарський залишив розлогіший коментар до теми: «[...] між Романом і Андрієм існувало порозуміння, укладене напевне в останні місяці життя Романа, за яким у разі смерті котрогось із них інший мав взяти під опіку дітей померлого» [Wlodarski, 1966, s. 33]. Зі слів Івана Крип'якевича, Андрій II проголосив себе протектором Романовичів [Крип'якевич, 1984, с. 89; Крип'якевич, 1999, с. 116].

Зі слів Олександра Головка «[...] десь на початку 1205 р. Роман підписав з новим королем Угорщини Андрієм II угоду про допомогу і патронат над дітьми у випадку смерті когось із володарів» [Головко, 2001, с. 186; пор.: Головко, 2006, с. 244]¹. Результатом укладення у кінці 1204 р. – першій половині 1205 р. «троїстого русько-угорсько-польського договору» вважав слова Лешекового посла до Андрія II Микола Котляр [Котляр, 2002, с. 102]. У іншій монографії, присвяченій постаті Данила Романовича, учений повторив свої слова [Котляр, 2008, с. 93], однак кількома сторінками раніше зазначав, що «[...] готуючись до вирішального наступу на Галич, Роман в 1198 р. підписав мир з Угорщиною, що діяв аж до смерті нашого князя» [Котляр, 2008, с. 44]. В цілому, складно зрозуміти логіку оповіді М. Котляра, бо упродовж 1198 – 1205 рр. угорський престол посідали одразу три королі – Емерик, Володислав III та Андрій II. Для Дюри Гарді очевидно, що літописець приховував зміст угоди, яку Андрій раніше уклав із князем Романом щодо захисту його дітей [Харди, 2002, с. 119]. У розумінні Л. Войтовича «[...] у другій половині 1204 р. – на початку 1205 р. було укладено трійсту угоду про взаємодопомогу з угорським королем Андрієм II та польським князем Лешком Білим» [Войтович, 2001, с. 26; Войтович, 2006, с. 480]².

¹ У дещо оновленій редакції: «Пізніше Роман уклав тісний союз з останнім [Андрієм. – О. Г.], що відкрило для обох союзників можливість у доволі сприятливих умовах вирішувати власні домашні справи» [Головко, 2021, с. 283].

² У дещо оновленій версії: «[...] відразу після смерті короля Імре його брат Андрій II уклав угоду з Романом Мстиславичем про взаємодопомогу і патронат над дітьми обох володарів на випадок передчасної смерті» [Войтович, 2015, с. 168]. Коментуючи аналізований нами сюжет, «колишнім союзником Романа» автор

Як пише Александр Майоров, «[...] тільки після смерті Імре (30 листопада 1204 р.) Роман Мстиславич підписав з новим королем Андрієм II угоду про взаємну допомогу та патронат над дітьми обох володарів на випадок передчасної смерті когось із них» [Майоров, 2011, с. 149].

Оригінально, на наш погляд, розібрати цей сюжет намагався Сергей Горovenko. Характеризуючи суть угоди, історик не був надто оригінальним: «Андрій і Роман стали друзями і присягнули, що у разі загибелі одного з них, інший заопікується його дітьми» [Горovenko, 2010, с. 71]. Однак час її укладення він визначив 1202 – 1203 рр., а причини вбачав у потребі герцога Андрія залучити Романові сили до боротьби за угорський престол зі своїм старшим братом королем Емериком. Учений вважав, що руський князь долучився до цієї боротьби у лютому 1203 р. [Горovenko, 2010, с. 71]. І хоча у текстах джерел прямих підтверджень ми не знайдемо, як аргумент історик пропонував дещо пізніший за часом появи фрагмент. Після повернення Данила Романовича (1205 – 1264) від хана Бату (1227 – 1255) 1246 р., придворний історіописець князя залишив наступні слова: «О, злаа честь | татар[ь]скаа! Егож[е] wt[ь]ць бѣ ц[а]рѣ в роус[ь]кой земли, иже покори | половец[ь]коюю землю и воева иныє **страны всѣ** [акцент наш. – авт.]» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 293]. За замовчування, «страны всѣ» мусіли включати й Угорське королівство.

Для Віталія Нагірного йшлося про те, що «[...] угорський король визнав права Романа до Галицької землі, а між ними постав союз, що передбачав взаємну опіку на їхніми дітьми у разі завчасної смерті одного з монархів» [Nagirnyj, 2011, s. 118]. Даріуш Домбровський зазначав так: «[...] якогось чітко неокресленого часу до 1205 р. [князь Роман. – Д. Д.] уклад – незнаного, на жаль, до кінця змісту – порозуміння з Андрієм [...] цей трактат відіграв надзвичайно істотну роль для захисту інтересів дітей Романа в період одразу ж після його трагічної загибелі» [Dąbrowski, 2012, s. 28]. Існування до 19 червня 1205 р. якоїсь «нещодавньої взаємної домовленості з батьком нового князя [тобто, Данилом Романовичем. – авт.]» визнає В. Александрович [Александрович, 2019, с. 172]. Коментуючи цей фрагмент джерела, Мартін Гомза вказував: «Хроніст розкриває цікаве повідомлення, що коріння союзу і приязні між угорським королем Андрієм II і Романом Мстиславовичем могли сягати часів, коли Андрій боровся за угорський трон зі своїм братом Емериком» [Haličsko-volynska kronika, 2019, s. 100, pozn. 36]. Едвард Горанін цей пасаж розуміє так: «[...] допустимо, що між Романом Мстиславовичем і Андрієм II постало яесь порозуміння (угода про виживання?), яке істотно (як надалі виявиться у оповіді хроніки) вплинуло на долі сиріт і удови-княгині» [Kronika Haličsko-Wołyńska, 2020, s. 35, przur. 3]. Марта Фонт допускає, що «[...] між Романом і Андрієм між смертю Емеріка (угор. Імре, 30 листопада 1204 р.) та

завихостською битвою (19 червня 1205 р.) могло дійти до добрих стосунків» [Фонт, 2021, с. 92]. Дуже шкода, що не вважали за потрібне належно проаналізувати коментований сюжет упорядники текстологічного видання *Галицько-Волинського літопису* на чолі з Олексієм Толочком. Колектив авторів пропонує лише якісь натяки на існування ранішого порозуміння між князем Романом і Андрієм II [Галицько-Волинський літопис: текстологія, 2020, с. 145–146]¹.

Відтак, нескладно помітити, що за понад 200 років вивчення життя й діяльності князя Романа Мстиславовича, час і обставини укладення ним якоїсь до кінця не зрозумілої за змістом угоди із сином Бели III – Андрієм залишаються незваними. Аналогічно невідомо, хто брав участь у переговорному процесі. Історики аналізували наведений фрагмент джерела самотньо, без залучення додаткових матеріалів, насамперед – угорського походження. Більше того нерідко пов'язували цього штибу незнану угоду із подальшими цілком «теплим», приязним ставленням Андрія II до старшого Романовича у дитячі роки та під час поневірянь між різними землями. У викладці джерела, на думку істориків, слід брати до уваги наступні фрагменти: «[...] по см[ь]рти Романовѣ сн[и]малса корол[ь] [Андрій II. – авт.] сѣ ѿтровою своєю в Саноцѣ и приаль | бѣ бѣ Данила тако милого с[ь]на своего» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 7–8], «Данилови сжшо | вѣ оугрех[ь], корол[ь] же Андрей, и боаре оугор[ь]стїи, и вса | земля хоташе дати дѣщерѣ свою за кнаса Да[н]ила, обѣма дѣт[ь]скама бывшим[а], зане с[ь]на оу нег[о] не бѣ» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 27], а також «Корол[ь] же Андрѣи не забы лю[б]ви своєа прѣвья, юже имѣаше къ братоу си || великомуу кнасу Романоу» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 39–40].

У цій статті спробуємо запропонувати деякі рішення на розв'язання поставлених перед собою завдань та досягнення винесеної у назву статті мети.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, варто погодитися із версією існування якоїсь двосторонньої угоди, що існувала між Андрієм II та князем Романом Мстиславовичем на момент загибелі останнього. Намір Романової удови шукати захисту і притулку саме у короля Угорщини мусила бути вмотивована не тільки далекими родинними зв'язками. Дійсно тепле до пори до часу ставлення Арпадів до малолітніх Романовичів також не вимірювалося суто династичною доцільністю через включення Андрієм ще певне до кінця 1205 р. до складу свого титулу додатку *Galitiae Lodomeriaeque Rex* [Волошук, Домбровський, 2020, с. 45–49]. Зауважмо, що й Данило Романович намагався віддячити взаємністю у стосунках з дітьми Андрія II, принаймні там, де це було можливо. Так, укотре здобувши Галич навесні 1230 р., «Данилw ж[е] | прїєм[ь]ши град[ь], помануов[ь]шю **любовь корола Андрѣа** [акцент наш. – авт.], | и поусти с[ь]на его, и провуди и до рѣкы Днѣстра» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 147]. Тобто, незважаючи на жорстке протистовство обох за Галицьку землю у

називав Андрія II у спільній з Володимиром Александровичем монографії, присвяченій королю Данилові Романовичу [Александрович, Войтович, 2013, с. 43].

¹ Цей фрагмент мав би уміщуватися між сторінками 106–119, але його там немає.

1228 – 1235 рр., волинський князь надовго запам'ятав прихильність короля Угорщини, яку досвідчив у юні роки. Це тепле ставлення мусіло мати свою передісторію у стосунках Андрія з Даниловим батьком – Романом Мстиславовичем, відтворену у нагадуванні Лешека Білого: «кчаласа бѣста, ѿко встав[ъ]шю | в[ъ] животѣ племени его любовь имѣти» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 15].

Зі змісту фрази можна зрозуміти, що присягу було дано в часі, коли обоє, швидше за все, вже мали дітей, а також життю обох володарів чи котрогось із них існувала загроза. Добре відомо, що князь Роман у першому, укладеному між 1182 – 1183 рр., шлюбі з донькою Рюрика Ростиславовича (1161 – 1210) Предславою привів на світ двох доньок – Феодору та Олену¹. Натомість друга дружина князя, про канонічний дозвіл на шлюб з якою нам нічого невідомо, після 1200 р. подарувала чоловікові синів – Данила і Василька (1203 – 1269) [Домбровский, 2015, с. 308–331]. З огляду на доволі пізній для першого шлюбу вік князя Романа – близько 30 років – ми не виключаємо його одруження у молодому віці, джерельних свідчень про що не уціліло. Роман Мстиславович був набагато старшим за свого угорського візаві, котрий появився на світ десь 1176/7 р. [Вертнер, 2024, с. 174]. Одружився Андрій на Гертруді Андекс-Меранській близько 1203/4 р., адже їхня перша дитина – донька Марія – народилася щонайпізніше 1204 р. [Вертнер, 2024, с. 176; Mielke, 2021, р. 114]. Відтак до шлюбу і появи на світ Андрієвого первістка навряд чи могло йтися про такого штибу домовленість з Романом Мстиславовичем. Тому час переговорів і укладення цієї двосторонньої угоди ми пропонували б обережно датувати 1203 – 1204 рр., *termini post quem* чому слугує вірогідно факт вагітності дружини Андрія – Гертруди.

Станом на 1203 р. князь Роман вже кілька років поспіль контролював Галицьку землю, зберігав домінуючий вплив на рідній Волині, а також відігравав одну з ключових ролей у складних внутрішньо-політичних стосунках на Русі. Зокрема 2 січня 1203 р. його ставленик на київському престолі Інґвар Ярославович (1180 – біля 1220) був змушений втікати з міста, до якого підійшло чимале військо Романового

першого тестя Рюрика Ростиславовича у союзі з Ольговичами та окремими половецькими підрозділами. Як наслідок, місто зазнало серйозного пограбування, а населення – відчутних втрат загиблими та полоненими. Половецька загроза змусила Романа Мстиславовича до кінця того ж року організувати чергову масштабну виправу проти номадів, яка завершилася успішно, а на зворотному шляху розправитися зі своїм колишнім тестем, тещею і дружиною, насильно постригти усіх у монастир, а синів князя Рюрика – Ростислава (1195 – після 1218) і Володимира (1206 – 1239) – як бранців забравши до Галича [Головко, 2001, с. 160–163]. Без перебільшення, князь Роман при дворах союзних і ворожих йому сімейств поступово перетворювався на «самодержця всієї Русі», силу якого добре розуміли західні сусіди.

Натомість в Угорщині станом на 1203 р. престол обіймав король Емерик. Молодший брат Андрій, втративши 1189 р. змогу закріпитися у Галичі та не будучи до кінця задоволеним приморськими володіннями Хорватії і Далмації, періодично намагався здобути корону, як це було 1197 р. і 1199 р., втім безуспішно. Знову бунтівний герцог вирішив кинути виклик братові, як це вже робив кількома роками раніше, упродовж літа – осені 1203 р.² Постала кількома десятками років пізніше «Історія архієпископів Салони і Спліту» архієпископа Фоми залишила барвисту оповідь, як неподалік хорватського Вараждина у вересні або жовтні 1203 р. за підтримки чималої кількості еліт угорський герцог ставив за мету усунути брата-короля від влади [Thomae archidiaconi Spalatiensis, р. 140–142]. Утім спроба знову виявилася невдалою. І, на відміну від попередніх випадків, коли братів замирював папа Інокентій III (1198 – 1216), цього разу Андрій потрапив до рук Емерика, який всадовив його під варту у твердині *Kene* (тепер – Горній або Доній Кнегинець Вараждинської жупанії, Хорватія), згодом під кінець 1203 р. перевіз до Естерґома, а дружину Гертруду (вочевидь на той момент вагітну) відправив до меранської родини [Körmendi, 2012, old. 513; Kádár, 2021, old. 403]³. Вараждинське ув'язнення король згадував у одному зі своїх надань 1209 р.⁴ Зі слів архієпископа Фоми

¹ Філіація Феодори Романівни у дослідників не викликає застережень. Однак матір'ю Олени Романівни деякі історики вважають так звану другу невідому за іменем дружину князя Романа Мстиславовича [Донской, 2008, с. 532; пор.: Grala, 1982, с. 124–125; Войтович, 2006, с. 491, 521; Домбровский, 2015, с. 302–308]. Враховуючи, що народжені у цьому зв'язку на світ сини не при всіх керівних дворах на Русі та у сусідніх з нею країнах вважалися законно народженими (а відтак їхнє право на батьківський спадок ставилося під сумнів), цього не видно як у випадку престижного заміжжя Олени за чернігівським князем Михайлом Всеволодовичем (1206 – 1246), так і статусу народжених у цьому шлюбі дітей.

² Протиріччя між Емериком і Андрієм найкраще дослідив Томаш Кюрменді [Körmendi, 2012, old. 503–513].

³ «[Року] 1203-го король угорців Генріх також сина Лабеслава коронував, коли тому не було ще трьох років, а свого брата Андрія, маючи підозру у вторгненні до королівства, ув'язнив і утримував під вартою у палаці Естерґома, який інакше зветься Гран. Дружині ж його, доньці меранського герцога Бертольда, позбавлений усього майна, дозволив повернутися на свою землю і батьківщину» («A. 1203. Heinricus Ungarorum rex filium simul Labezlaum cum necdum esset annorum trium coronavit, et Andream fratrem suum de invasione regni suspectum habens, captivavit, et in palacio Strigoniensi,

quod alio nomine Grân vocatur, custodie mancipavit; uxorem vero eius filiam Perhtoldi ducis Meranie omnibus bonis destitutam, ad terram et patriam suam remeare permisit») [Continuatio Admuntensis, 1851, s. 590]; а також у лаконічнішій версії: «Король угорців Емерик ув'язнив свого брата Андрія [...] Емерик, король угорців, помирає, а на його місце [приходить. – авт.] брат Андрій, якого він ув'язнив» («Emmericus rex Ungarorum fratrem suum Andream captivum inclusit [...] Emmericus Ungarorum rex moritur, pro quo Andreas frater eius quem incarceraverat») [Annales Mellicenses, 1851, s. 506]; «Король Угорщини Емерик, через релігійних мужів, присягнувши своєму братові, підступно схопив, закувавши у кайдани та назавжди ув'язнив» («Eimricus rex Ungarie data fide per religiosos viros fratrem suum dolo captum et catenis constrictum perpetualiter incarceravit») [Continuatio Claustroneoburgensis II, 1851, s. 620; Continuatio Claustroneoburgensis III, 1851, s. 634].

⁴ «[...] найвірніша служба наших госпітів, котрі мешкали у селі Вараждин, яку добровільно та віддано виявляли нам, допоки ми утримувалися у темниці *Kene* (зараз Кнегинець)» («[...] maxime fidele seruitium hospitium nostrorum in villa Varas commorantium, quod nobis deuote, fideliterquedum in Kene (hodie KneGINECZ)») [CDH, 1829, s. 87; CDRCDL, 1905, s. 89, № 75; RA, 1923, s. 80, № 247].

зрозуміло, що Андрій залишався під вартою ледь не до самої смерті Емерика, що настала 30 листопада 1204 р.¹ Лише в передчутті відходу у засвіти король звільнив брата з-під варті і призначив регентом при своєму малолітньому синові Володиславові III [Thomae archidiaconi Spalatiensis, p. 142]. Той ще за життя батька у якості «молодшого короля» приміряв угорську корону 26 серпня 1204 р. [Az Árpádok királysága, 1000–1301, 1981, old. 127]. До моменту звільнення ув'язнений угорський герцог не мав жодної відповіді на питання, як складеться його подальше життя. Без перебільшення, тоді він переживав чи не найбільші потрясіння і потребував підтримки.

На цьому тлі, як нам здається, Андрій зумів привернути увагу князя Романа, з яким було укладено угоду, частковий зміст якої дійшов до нас у рецепції слів посла Лешека Білого на початку 1207 р. Романові Мстиславовичу вірогідно йшлося про надійного партнера в Угорському королівстві, частина еліт якого, судячи зі свідчень Вінцентія Кадлубка, певне постраждала після повторного опанування волинським князем Галича поміж 1 вереснем 1198 р. – 1 березнем 1199 р.² і який у разі здобуття корони мав визнати право князя Романа на Галич і Галицьку землю. Нагадаємо, що Андрій упродовж 1188 – 1189 рр. за підтримки батька Бели правив цими теренами. Натомість тепер молодий герцог усвідомлював, що сподіватися на підтримку чеського короля Пшемисла Оттокара I (1198 – 1230) марно, бо той, як і король Угорщини Емерик, входили до союзних саксонській династії Вельфів і папству сил – ворожих Гогенштауфенам. У Кракові зі смертю 1202 р. Мешка III (1138 – 1202) трон перейшов до його сина Владислава Тонкононого (1194 – 1231), який ворогував із ще доволі юним Лешекком Білим. Не кращими були сподівання на австрійського володаря. Вєсь південь палахкотів драматичними подіями Четвертого хрестового походу. У цілому, жоден із сусідів не міг вважатися надійним партнером Андрія у такій важкій ситуації [Rudolf, 2022, old. 505–530; Rudolf, 2023, old. 20–51]. Відтак лише на сході можна було сподіватися на результат, який, гадаю, він отримав.

Хто ж міг забезпечити цю комунікацію, допоки Андрій перебував під наглядом? Без сумніву,

угорський в'язень не був геть ізольованим від зовнішнього світу. Вже після здобуття корони він не раз згадував і дякував окремим особливо відданим йому людям за підтримку в часі випробувань, зокрема – згаданим вище мешканцям Вараждина³. У переліку таких нашу увагу привернула постать представника Святоюрсько-Пезинського відгалуження родини Гонт (*genere Hunth*), сина комеса Фоми, Олександра. За його особливі заслуги у часі поневірянь і перебування короля у темниці нобіль 1206 р. отримав надання *Cheturtuchyel* (тепер – Плавецьки Штврток, округ Малацки Братиславського краю, Словаччина)⁴. Через десять років Андрій II підтвердив комесові вказані землі [CDSI, 1971, 161, № 206]. Це єдина людина, якій король був особливо вдячним, а тому після приходу до влади Олександр зі своїм братом Себесем та батьком Фомою стали чи не найбільш наближеними до двору. Їхні маєтності у першій третині XIII ст. постійно розширювалися, а статус урядів був дуже високим [Lukačka, 2002, s. 34–35].

Що цікаво, Олександр отримав надання *Cheturtuchyel* вірогідно після масштабного походу короля в середині 1206 р. на підтримку малолітніх Романовичів та їхньої матері під стіни волинського Володимира: «Королю же перешедшо чересь горы . и слыша вже Лахове идуť . к Володимерю Улговичемь | в помощь . поиде к ним поперек к Володимерю» [Лаврентьевская летопись, 2001, стб. 427]. Ми не володіємо підтвердженням участі представників роду Гонт у цій виправі, однак динаміка їх залучення до східної політики Арпадів ще з XI ст. та постійне розширення земельних володінь саме на сході Угорського королівства [Vološćuk, 2024, s. 37–70] дозволяє припустити участь самого Олександра чи когось із його родичів і в кампанії 1206 р. Принаймні влітку 1233 р. Олександр зі своїм братом Себесем (*Alexander comes, frater Sebus*) у складі королівського війська рухалися на підтримку королевича Андрія *in Ruscia*, щоб зняти облогу з Галича, в якому угорські сили блокував князь Данило Романович [CDSI, 1971, s. 297, № 407]. Тоді досягти мети не вдалося, бо в серпні «in silva, que nominatur Bereg» армії Андрія II та його сина Бели наздогнав папський легат Якобо Пренестіно, погрожуючи королю відлученням його від

¹ «Не минуло й року після цього, як король Генріх захворів на невеличкову хворобу. Тож, коли він зрозумів, що наближається його останній день, він швидко послав і наказав звільнити брата з-під варті та привести до нього» («Post hec autem non toto transacto anni spatio rex Henricus insanabile genus languoris incurrit. Cum ergo sciret diem sibi instare extremum, misit cum omni celeritate et fratrem suum fecit educi de custodia et ad se adduci»), [Thomae archidiaconi Spalatiensis, p. 142].

² «Як тільки князь Лешек відступив зі своїми [людьми, Роман. – авт.] несподівано схоплює і страчує галицьких сатрапів та найславетніших йобогіонів [акцент наш. – авт.]; когось в землю закопує живцем, когось розриває на шматки, з інших здирає шкіру, багатьох робить мішенями для стріл, деяких спершу потрошать, а потім убиває» («Vix enim dixit Lestoc pedem cum suis dimoverat quid Galiciensium satrapas et eubagionum florentissimos, incautos ac trucidat; quosdam vivos terrae infodit, quosdam membratim discerpit, alios exoriat, multos quasi signum, ad sagittam figit, nonnullos prius exenterate, quam interimat») [Magistri Vincentii dicti Kadlubek, 1994, s. 186]. Один з видавців праці Вінцентія Кадлубка Август Беловський залишив цей епізод поза увагою [Mistrza Wincentego kronika polska, 1872, s. 440]. Не надто розлогими були й оцінки Амброзія Богущького [Bogucki, 1976, s. 62] і Наталії Щавелевої

[Хроника магистра Винцентия Кадлубка, 1990, с. 138]. Бригіда Кюрбіш постраждалих називала міністеріалами, яких, на її думку, залишила в Галичі угорська адміністрація [Misztr Wincenty Kadlubek, 2003, s. 255]. Ми припускаємо, що «*satrapas*» у авторському розумінні – сервінти, помилкою записані до праці.

³ До слова, попри наче оригінальність документи від 1209 р. [RA, 1923, s. 80, № 247], в окремих угорських істориків досі присутні сумніви про автентичність принаймні частини тексту [Körmendi, 2012, old. 513, jegyz. 45; Kádár, 2021, old. 403, jegyz. 9].

⁴ «Тоді, коли Божим провидінням ми звільнившись з ув'язнення, куди, наш, світлої пам'яті, брат Емерик негідно запроторив, він змінив нам тісноту злиднів темниці на простори королівства, ми вважали нам відносно винагороди працю наших достойників, які й раніше надали нам в ув'язненні [акцент наш. – авт.] докази своєї вірності, і через деякий час, не без Божого провидіння з'явилися слуги порятунку» («Proinde cum nos divina miseratio ab ergastulo, cui felicis memorie frater noster, rex Hemicus, indigne tradiderat, educens angustias carceri subiecti nobis amplitudine regni commutasset, quorundam procerum nostrorum labores, qui et prius sue fidelitatis in carcere nobis argumentum prebuerunt et post modum non sine dei providencia ministri erepcionis extiterunt, remuneracione dignos iudicavimus») [CDSI, 1971, s. 111, № 139].

Церкви у разі не залагодження стосунків з вищим кліром королівства.

Висновки. В цілому, ми вважаємо, що саме Олександр зі Святоюрсько-Пезинського відгалуження роду Гонт міг отримати від герцога Андрія доручення встановити із «самодержцем всієї Русі» Романом Мстиславовичем якийсь контакт, результатом чого була пізніше згадана Лешеком Білим 1207 р. присяга: «кѣлласа бѣста, ѿко встав[ъ]шу | в[ъ] животѣ племени его любовь имѣти» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 15]. На наш погляд, не існувало підстав укладення такого штибу угоди до появи на світ у Андрія первістка, адже «за замовчування» у тексті фіксується зобов'язання дбати про дітей один одного. Народження ж Андрієвої доньки Марії не могло відбутися раніше кінця 1203 р. На той час у Романа Мстиславовича вже було двоє доньок, які мешкали при дворі відправленої до батька першої дружини Предслави, а також двоє синів – Данила і Василька, яких власне й стосувався текст угоди. Утім якого штибу допомогу міг князь Роман надати своєму візаві – невідомо. Усі три спроби скинути короля Емерика з престолу 1197 р., 1199 р. та 1203 р. для Андрія завершилися поразками. Тому вважати, що Романові війська чи він сам брали участь у якихось бойових діях на боці бунтівного герцога у лютому 1203 р., як пропонують окремі історики [Горовенко, 2010, с. 71] – підстав немає.

Відсутня доцільність укладення такого штибу угоди після коронації самого Андрія 29 травня 1205 р. Прийшовши до влади та маючи серйозну підтримку раніше опозиційних до його старшого брата еліт, король навряд чи відчував загрозу своєму життю (про

що є натяк у присязі) та тим паче не потребував спеціальних домовленостей щодо захисту дітей свого, хай і навіть дуже впливового, східного сусіда. При дворі угорського короля точно мусіли знати про делікатність обставин «заміжжя» його ятрівки за Романом Мстиславовичем та сумнівну законність їхніх народжених синів. Тому будь-які пізніші апелювання при дворі Романовичів про намір видати заміж за князя Данила доньку Андрія II¹ – не більше ніж видавання бажаного за дійсне. Такого штибу домовленість, як ми вже про це писали, могла мати місце у вузькому хронологічному коридорі між смертю короля Емерика 30 листопада 1204 р. і несподіваним відходом у засвіти 7 травня 1205 р. його 5-річного сина, короля Володислава III [Волощук, Домбровський, 2020, с. 50], опікуном і регентом якого хворий батько-король призначив свого молодшого брата. У статусі герцога про такий шлюб можна було домовлятися, однак після коронування – швидше за все ні. Але варто пам'ятати, що Андрій весь час шукав інструментів усунення від влади й свого небожа, смерть якого, зрештою, спіткала на вигнанні у Відні. Тому навряд чи він розглядав можливість родичання з князем Романом.

У кожному разі після трагічних подій під Завихостом 19 червня 1205 р. та прохання Романової удови Андрія II про допомогу той у такій підтримці не відмовив, однак за послуги взяв непогану ціну – право використовувати титул «короля Галичини й Володимії», патронат над Данилом Романовичем та можливість систематичного посилення впливу Арпадів у Галичі та Галицькій землі упродовж усієї першої третини XIII ст.

Список використаних джерел

- Annales Mellicenses, 1851. in *Monumenta Germaniae historica* (MGH), [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 480–501.
- Az Árpádok királysága, 1000–1301, 1981. [szer. G. Érszegi, L. Solymosi]. in *Magyarország történeti kronológiája*, [szer. L. Solymosi], Budapest, K. 1 : a kezdetektől 1526-ig., 350 s.
- Bogucki, A., 1976. Terminologia polityczna w Kronice Mistrza Wincentego, *Studia źródłoznawcze*, t. 20, s. 56–63.
- Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana), 2017. [eds. D. Dąbrowski, A. Jusupović], *Monumenta Poloniae historica* (MPH), Kraków ; Warszawa. Seria II., t. 16, 842 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae, 1971. (CDSI), [ed. R. Marsina]. Bratislava, t. 1, 504 s.
- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis (CDH), 1829. in [studio et opera G. Fejer], Buda, t. 3, v. 1, 480 s.
- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 1905 (CDRCDSI), [collegit e digessit T. Smičiklas], Zagrabiae, v. 3 : (1201–1235), 538 s.
- Continuatio Admuntensis ab a. 1140 usque ad a. 1250, 1851. in *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz]. Hannoverae. T. 9. S. 580–593.
- Continuatio Claustro-neoburgensis II. A. 1142–1224, 1851, *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 614–624.
- Continuatio Claustro-neoburgensis III. A. 1142–1233, 1851, *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 628–637.
- Dąbrowski, D., 2012. *Daniel Romanowicz król Rus (ok. 1205–1264). Biografia polityczna*, Kraków, 538 s.
- Grala, H., 1982. *Drugie małżeństwo Romana Mscisławowicza*. in *Slavia Orientalis*, R. 31, № 3–4, s. 115–127.
- Haličsko-volynska kronika. Nezname rozprávanie o rodine kraľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí*, 2019. [eds. M. Homza i Nora Malinovská], Martin, 428 s.
- Kádár, T., 2021. II. András (1188–1205–1205), IV. Béla (1214–1235–1270) és V. István (1241–1270–1272) királyok itineráriuma, *Fons. Évf. 38, № 3*, old. 399–465.
- Körmendi, T., 2012. A «varasdi jelenet» kritikája. Megjegyzés Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez, *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. Születésnapjára* [szerk. G. Mikó, B. Péterfi, A. Vadas], Budapest, old. 503–513.
- Kronika Halicko-Wołyńska (z XIII wieku)*, 2020. [z języka cerkiewno-słowiańskiego przełożył, przedmową i komentarzami opatrzył E. Goranin], Oborniki Śląskie, 388 s.
- Lukačka, J., 2002. *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*, Bratislava, 154 s.

¹ «Данилови сжщю въ оугрех[ъ], корол[ъ] же Андрей, и боаре оугор[ъ]стїи, и вса земля хоташе дати дъщерь свою за княса

Данила, обѣма дѣт[ъ]скама бывшим[а], зане с[ы]на оу нег[о] не бѣ» [Chronica Galiciano-Voliniana, 2017, s. 27].

- Magistri Vincentii dicti Kadłubek, Chronica Polonorum, 1994. [ed. M. Plezia], *Monumenta Poloniae historica* (MPH), seria II, Kraków, t. 11, 213 s.
- Mielke, Ch., 2021. *The Archaeology and Material Culture of Queenship in Medieval Hungary, 1000 – 1395*, Chum, 317 p.
- Mistrz Wincenty Kadłubek. *Kronika polska*, 2003 [przełożyła i opracowała B. Kürbis], Wrocław, 267 s.
- Mistrza Wincentego kronika polska i jej skrócenie przez bezimiennego dopełniacza kroniki Mierzwy zrobiona, 1872., *Monumenta Poloniae historica* (MPH). [ed. A. Bielowski], Lwów, t. 2, s. 192–454.
- Nagimyj, W., 2011. *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199)–1264*, Kraków, 362 s.
- Regesta rerum stirpis Arpadianae critico-diplomatica, 1923 (RA) [ed. I. Szentpétery], Budapest, t. 1: (1001 – 1270), 576 s.
- Rudolf, V., 2022. A Birodalom vonzásában. Cseh – magyar – osztrák kapcsolatok 1196 és 1214 között, *Századok. Évf. 156. Sz. 3*, old. 505–530.
- Rudolf, V., 2023. *Közép-Európa a hosszú 13. században. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között*, Budapest, 904 l.
- Thomae archidiaconi Spalatiensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum, 2006 [latin text by O. Perič ; ed. D. Karbič, M. Matijević Sokol and J. R. Sweeney], Budapest; New York, 404 s.
- Vološčuk, M., 2024. Rod Hont-Poznanovcov v rusko-uhorských vzťahoch 11.–13. storočia, *Slovenský časopis historický*, № 1, s. 37–70.
- Włodarski, B., 1966. *Polska i Ruś (1194 – 1340)*, Warszawa, 362 s.
- Александрович, В., Войтович, Л., 2013. Король Данило Романович, *Славенні постаті Середньовіччя*, Біла Церква, вип. 3, 240 с.
- Александрович, В., 2019. «Угорське підданство» короля Данила Романовича, *Княжа доба: історія і культура*, вип. 13, с. 133–190.
- Вергнер, М., 2024. Галицька земля – Русь – Угорщина (X – XIV ст.): проблеми генеалогії та просопографії [переклад з угорської М. Волощука], *Галич. Збірник наукових праць* [ред. М. Волощук], Івано-Франківськ, Серія 2, вип. 11, 256 с.
- Войтович, Л., 2011. *Галицько-Волинські етюди*, Біла Церква, 480 с.
- Войтович, Л., 2015. *Галич у політичному житті Європи X – XIV ст.*, Львів, 478 с.
- Войтович, Л., 2006. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква, 782 с.
- Войтович, Л., 2001. Роман Мстиславич і утворення Галицько-Волинського князівства, *Галичина і Волинь у добу середньовіччя. До 800-річчя з дня народження Данила Галицького*, Львів, с. 13–30.
- Волощук, М., Домбровський, Д., 2020. Князь Данило Романович та угорські королі 1205 – 1235 рр. (у відповідь Володимирові Александровичу). Частина 1, *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, вип. 33, с. 37–59.
- Галицько-Волинський літопис: текстологія*, 2020. [ред. О. П. Толочко], Київ, 927 с.
- Гарайда, І., 1943. Галицька політика угорських королев Бейлы III-го і Андрія II-го, *Зоря*, № 1–4, с. 119–176.
- Головко, О., 2001. *Князь Роман Мстиславович та його доба*, Київ, 249 с.
- Головко, О., 2021. *Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*, Київ, 575 с.
- Головко, О., 2021. *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)*, Київ, 598 с.
- Горovenko, A., 2010. *Меч Романа Галицького. Князь Роман Мстиславич в історії, епосі і легендах*, Санкт-Петербург, 470 с.
- Грушевський, М., 1993. *Історія України-Руси*, Київ, т. 3, 586 с.
- Домбровський, Д., 2015. *Генеалогія Мстиславичей: Первые поколения (до начала XIV в.)*, Санкт-Петербург, 880 с.
- Донской, Д., 2008. *Рюриковичи: исторический словарь*, Москва, 834 с.
- Зубрицкий, Д., 1852. *История древнего Галицко-Русского княжества*, Львов, ч. 3, 314 с.
- Карамзин, Н., 2014. *История государства Российского. От древних славян до начала монгольского нашествия*, Москва, т. 1–3, 720 с.
- Костомарів, М., 1918. *Історія України в життєписах визначніших її діячів*, У Львові, 494 с.
- Котляр, Н., 2008. *Даниил, князь галицкий. Документальное повествование*, Санкт-Петербург, 320 с.
- Котляр, М., 2002. *Історія дипломатії Південно-Західної Русі*, Київ, 247 с.
- Крип'якевич, І. 1984. *Галицько-Волинське князівство*, Київ, 176 с.
- Крип'якевич, І. 1999. *Галицько-Волинське князівство. Друге видання із змінами і доповненнями*, Львів, 219 с.
- Лаврентьевская летопись, 2001. [предисл. Б. М. Клосса], *Полное собрание русских летописей* (ПСРЛ), Москва, 496 с.
- Майоров, О., 2011. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат* : в 2 т., Біла Церква, т. 1 : До вивчення джерел з історії внутрішньої та зовнішньої політики, 318 с.
- Пашуто, В., 1968. *Внешняя политика Древней Руси*, Москва, 472 с.
- Пашуто, В., 1950. *Очерки по истории Галицко-Волинской Руси*, Москва, 333 с.
- Петрушевич, А. 1871. *Волинско-Галицкая летопись, составленная съ концемъ XIII вѣка, 1205 – 1292*, Львовъ, 146 с.
- Петрушевич, А., 1854. Обзор важнейших политических и церковных происшествий в Галицком княжестве с половины XII до конца XIII века, *Литературный сборник издаваемый обществом Галицко-русской матицы*, Львовъ, вып. 2, с. 8–81.
- Соловьев, С., 1851. *История России съ древнѣйшихъ временъ*, Санкт-Петербургъ, 1726 стб.
- Фонт, М., 2021. Галич у системі русько-угорських відносин XI – XIII ст. [переклад з угорської М. Волощука], *Галич. Збірник наукових праць*, [ред. М. Волощук], Івано-Франківськ, серія 2, вип. 7, 256 с.
- Харди, Ї., 2002. *Наслідки Кієва измежу криве кроне и татарског жарма: студія о державно-правном положажу Галиче и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. године*, Нови Сад, 239 с.
- Хроника магистра Винцентия Кадлубка, 1990. в [авт. Щавелева Н. И.], *Польские латиноязычные средневековые источники*, Москва, с. 76–140.
- Шараневич, І., 1863. *Історія Галицко-Володимирской Русы оть найдавнішихъ времен до року 1453*, Львов, 462 с.

References

- Aleksandrovych, V., 2019. «Uhors'ke piddanstvo» korolia Danyla Romanovycha [«Hungarian subordination» of the King Danylo Romanovych], *Kniazha доба: istoriya i kul'tura [Princely Times: History and Culture]*, vol. 13, s. 133–190. (in Ukrainian).
- Aleksandrovych, V., Voytovych, L., 2013. Korol' Danylo Romanovych [King Danylo Romanovych], *Slavetni postati Srednyovicchya [Glorious Figures of the Middle Ages]*, Bila Tserkva, vol. 3, 240 s. (in Ukrainian).

- Annales Mellicenses, 1851. *Monumenta Germaniae historica* (MGH), [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 480–501.
- Az Árpádok királysága, 1000 – 1301 [Hungarian Kingdom, 1000 – 1301], 1981. [szer. G. Érszegi, L. Solymosi], *Magyarország történeti kronológiája [Historical Chronology of Hungary]*, [szer. L. Solymosi], Budapest, k. 1: a kezdetektől 1526-ig [From the Beginning to 1526], 350 s. (in Hungarian).
- Bogucki, A., 1976. Terminologia polityczna w Kronice Mistrza Wincentego [Political Terminology in the Chronicle of Master Wincenty], *Studia źródłoznawcze*, t. 20, s. 56–63. (in Polish).
- Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana), 2017. [eds. D. Dąbrowski, A. Jusupović], *Monumenta Poloniae historica* (MPH), Kraków ; Warszawa, seria II, t. 16, 842 s.
- Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae, 1971. (CDSI). in [ed. R. Marsina], Bratislava, t. 1, 504 s.
- Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis (CDH), 1829, [studio et opera G. Fejer], Buda, t. 3, v. 1, 480 s.
- Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, 1905. (CDRCDSI), [collegit e digessit T. Smičiklas], Zagrabiae, v. 3: (1201 – 1235), 538 s.
- Continuatio Admuntensis ab a. 1140 usque ad a. 1250, 1851. *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 580–593.
- Continuatio Claustroneoburgensis II. A. 1142 – 1224, 1851. *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 614–624.
- Continuatio Claustroneoburgensis III. A. 1142 – 1233, 1851. *Monumenta Germaniae historica* (MGH). [ed. G. H. Pertz], Hannoverae, t. 9, s. 628–637.
- Dąbrowski, D., 2012. Daniel Romanowicz król Rus (ok. 1205 – 1264). Biografia polityczna [King of Rus' Daniel Romanovich (cca. 1205 – 1264). Political Biography], Kraków, 538 s. (in Polish).
- Dąbrowski, D., 2015. Genealogiya Mstislavichey: Pervyye pokoleniya (do nachala XIV v.) [Genealogy of the Mstislavovids. The First Generation (to the Beginning of the 14th Century)], Sankt-Peterburg, 880 s. (in Polish).
- Donskoy, D., 2008. Ryurikovychi: *istoricheskiy slovar'* (*The Rurikids. Historical Dictionary*), Moskva, 834 s. (in Russian).
- Font, M., 2021. Halych u systemi rus'ko-uhors'kykh vidnosyn XI – XIII st. [Halych in the System of the Ruthenian-Hungarian Relations of the 11th–13th Centuries], *Halych. Zbirnyk naukovykh prac'* [*Halych. Scientific Book Collection*], [red. M. Voloshchuk], Ivano-Frankivsk, series 2, vol. 7, 256 s. (in Ukrainian).
- Garayda, I., 1943. Halyc'ka polityka uhors'kykh korolev Beyly III-ho i Andriya II-ho [Halych Policy of the Hungarian Kings Béla III and Andrew II], *Zorya [Star]*, № 1–4, s. 119–176. (in Ukrainian).
- Grala, H., 1982. *Drugie małżeństwo Romana Mscislawowicza [The Second Marriage of Roman Mstyslavovich]*, *Slawia Orientalis*, R. 31, № 3–4, s. 115–127. (in Polish).
- Haličko-volynska kronika. Neznane rozpranie o rodine kraľov a kniežat východo-strednej Europy v 13. storočí [Halych-Volhynian Chronicle. Unknown Story of the Family of Kings and Princes of East-Central Europe in the 13th Century], 2019. [eds. M. Homza i Nora Malinová], Martin, 428 s. (in Slovakian).
- Halyc'ko-Volyns'kyi litopys: tekstologiya [Halych-Volhynian litopys. Textology], 2020. [red. O. P. Tolochko], Kyiv, 927 s. (in Ukrainian).
- Hardi, T., 2002. Naslednici Kiyeva izmedhu kralovske koruny i tatarskog yarma: studiya o derzhavno-pravnom polozhayu Haliche i Halichko-Volynske knezhevine do 1264. Hodine [The Successors of Kyiv between the Royal Crown and Tatarian Yoke: Study About State and Legal Status of Halych and Halych-Volhynian Principalities until 1264], Novi Sad, 239 s. (in Serbian).
- Holovko, O., 2001. Kniiaz' Roman Mstyslavych ta yogo doba [Prince Roman Mstyslavych and his Epoch], Kyiv, 249 s. (in Ukrainian).
- Holovko, O., 2006. Korona Danyla Halyc'kogo: Volyn' i Halychyna v derzhavno-politychnomu rozvytku Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy rannyyo ta klasychnogo serednyovicchya [Crown of Danylo Romanovich: Volhynia and Halych Land in the State and Legal Development of the Eastern-Central Europe of the Early and Classical Middle Ages], Kyiv, 575 s. (in Ukrainian).
- Holovko, O., 2021. Rus' i Polsha v mizhnarodnomu zhytti Yevropy (X – persha polovyna XIII st.) [Rus' and Poland in the International Life of Europe (10th – First Half of the 13th Centuries)], Kyiv, 598 s. (in Ukrainian).
- Horovenko, A., 2010. Mech Romana Halickogo. Kniiaz' Roman Mstislavich v istorii, epose i legendakh [Sword of Galician Roman. Prince Roman Mstislavich in History, Epos and Legends], Sankt-Peterburg, 470 s. (in Russian).
- Hrushevskiy, M., 1993. Istoriya Ukrainy-Rusy [History of Ukraine-Rus'], Kyiv, t. 3, 586 s. (in Ukrainian).
- Kádár, T., 2021. II. András (1188–1205–1205), IV. Béla (1214–1235–1270) és V. István (1241–1270–1272) királyok itineráriuma [Itineraries of the Kings Andrew II, Béla IV and Stephen V], *Fons. Év.* 38, № 3, old. 399–465. (in Hungarian).
- Karamzin, N., 2014. Istoriya gosudarstva Rossiyskogo. Ot drevnikh slavyan do nachala mongol'skogo nashestviya [History of Russian State. From the Ancient Times to the Mongolian Invasion], Moskva, vol. 1–3, 720 s. (in Russian).
- Khronika magistra Vincentiya Kadlubka [Chronicle of Wincenty Kadlubek], 1990. [avt. N. I. Shchhaveleva] *Polskiye latinyazychnyye srednevekovyye istochniki* [Polish Latin-Language Medieval Sources], Moskva, s. 76–140. (in Russian).
- Körmendi, T., 2012. A «varasdi jelenet» kritikája. Megjegyzés Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez [Criticism of the «Varasd Scene». A Note on the History of the Feud Between King Emeric and Prince Andrew], *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára* [Circle of Respect. Historical Studies on the 60th Birthday of István Draskóczy, University Professor] [szerk. G. Mikó, B. Péterfi, A. Vadas], Budapest, old. 503–513. (in Hungarian).
- Kostomariv, M., 1918. Istoriya Ukrayiny v zhyttypysakh vyznachnyshykh yeyi diyachiv [History of Ukraine in Biographies of Its Most Prominent Persons], u Lvovi, 494 s. (in Ukrainian).
- Kotliar, N., 2008. Daniil, kniaz' galickiy. Dokumental'noye povestvovaniye [Halych Prince Daniil. Documentary Narrative], Sankt-Peterburg, 320 s. (in Russian).
- Kotliar, M., 2002. Istoriya dyplomatiya Pivdenno-Zakhidnoyi Rusi [History of the Diplomacy of South-Western Rus'], Kyiv, 247 s. (in Ukrainian).
- Kronika Halicko-Wołyńska (z XIII wieku) [Halych-Volhynian Chronicle (from 13th Century)], 2020. [z języka cerkiewno-słowiańskiego przełożył, przedmową i komentarzami opatrzył E. Goranin], *Oborniki Śląskie*, 388 s. (in Polish).
- Krypiakievych, I. 1984. Halyc'ko-Volyns'ke kniazivstvo [Halych-Volhynian Principality], Kyiv, 176 s. (in Ukrainian).
- Krypiakievych, I. 1999. Halyc'ko-Volyns'ke kniazivstvo. Druhe vydannia zi zminyami i dopovnennyamy [Halych-Volhynian Principality. Second Edition with Changes and Additions], Lviv, 219 s. (in Ukrainian).

- Lavrentyevskaya letopis [The Lavrentiy Litopys], 2001. [predisl. B. M. Kloss], *Polnoye sobraniye russkikh letopisey* [Complete Collection of Rus' Litopyses] (PSRL), Moskva, 496 s. (in Russian).
- Lukačka, J., 2002. Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku [Formation of the Higher Nobility in Western Slovakia], Bratislava, 154 s. (in Slovakian).
- Magistri Vincentii dicti Kadłubek, Chronica Polonorum, 1994. [ed. M. Plezia], *Monumenta Poloniae historica* (MPH), seria II, Kraków, t. 11, 213 s.
- Mayorov, O., 2011. Halyc'ko-Volyns'kyi kniaz' Roman Mstyslavych. Volodar, voyin, diplomat [Halych-Volhynian Prince Roman Mstyslavych. Ruler, Warrior, Diplomat], Bila Tserkva, t. 1 : Do vyvchennya dzherel z istoriyi vnutrishnyoyi ta zovnishnyoyi polityky [To the Study of Sources From History of Internal and Foreign Policy], 318 s. (in Russian).
- Mielke, Ch., 2021. The Archaeology and Material Culture of Queenship in Medieval Hungary, 1000 – 1395, Chum, 317 p. (in English).
- Mistrza Wincentego kronika polska i jej skrócenie przez bezimiennego dopełniacza kroniki Mierzwy zrobiona [Master Wincenty's Polish Chronicle and its Shortening by the Anonymous Genitive of the Mierzwy Chronicle Made], 1872. *Monumenta Poloniae historica* (MPH). [ed. A. Bielowski], Lwów, t. 2, s. 192–454. (in Polish).
- Misztr Wincenty Kadłubek. Kronika polska [Polish Chronicle], 2003 [przełożyła i opracowała B. Kürbis], Wrocław, 267 s. (in Polish).
- Nagimyj, W., 2011. Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199) – 1264 [Foreign Policy of the Principalities of the Halych and Volhynia Lands in the Years 1198 (1199) – 1264], Kraków, 362 s. (in Polish).
- Pashuto, V., 1950. Ocherki po istoriyi Galicko-Volynskoy Rusi [Essays of the History of Halych-Volhynian Rus'], Moskva, 333 s. (in Russian).
- Pashuto, V., 1968. Vneshnyaya politika Drevney Rusi [Foreign Policy of Ancient Rus'], Moskva, 472 s. (in Russian).
- Petrushevich, A. 1871. Volynsko-Galickaya letopis', sostavlenneya s koncem XIII veka [Halych-Volhynian Litopys, Composed in the End of the 13th Century]. 1205 – 1292, Lvov, 146 s. (in Ukrainian).
- Petrushevich, A., 1854. Obzor vazhneyshykh politicheskikh i tserkovnykh proisshestviy v Galickom kniazhestve s poloviny XII do konca XIII veka [Review of the Most Famous Political and Ecclesiastical Events in Halych Principality from the Mid- of the 12th to the End of the 13th Century], *Literaturnyy sbornik izdavayemyy obshchestvom Galicko-russkoy maticy* [Literary Collection, Published by Halych-Rus' Matica], Lvov, vol. 2, s. 8–81. (in Ukrainian).
- Regesta rerum stirpis Arpadianae critico-diplomatica, 1923 (RA) [ed. I. Szentpétery], Budapest, t. 1: (1001 – 1270), 576 s.
- Rudolf, V., 2022. A Birodalom vonzásában. Cseh – magyar – osztrák kapcsolatok 1196 és 1214 között [Under the Pull of the Empire. Czech – Hungarian – Austrian Relations Between 1196 and 1214], *Századok*. Évf. 156. Sz. 3, old. 505–530. (in Hungarian).
- Rudolf, V., 2023. Közép-Európa a hosszú 13. században. Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között [Central Europe in the Long 13th Century. Power and Dynastic Relations Between Hungary, Bohemia and Austria Between 1196 and 1310], Budapest, 904 l. (in Hungarian).
- Sharanevich, I., 1863. Istoriya Halicko-Volodimirskoy Rusy ot naydavneyshykh vremen do roku 1453 [History of Halych-Volhynian Rus' from the Ancient Times to 1453], Lvov, 462 s. (in Ukrainian).
- Solovyev, S., 1851. Istoriya Rossii s drevneyshykh vremen [History of Russia from the Ancient Times], Sankt-Peterburg, 1726 stb. (in Russian).
- Thomae archidiaconi Spalatiensis Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum, 2006 [latin text by O. Perič ; ed. D. Karbič, M. Matijević Sokol and J. R. Sweeney], Budapest; New York, 404 s.
- Voloshchuk, M., Rod Hont-Poznanovcov v rusko-uhorských vzťahoch 11.–13. storočia [Hont-Poznan Family of the Ruthenian-Hungarian Relations of the 11th–13th Centuries], *Slovenský časopis historický*, № 1, s. 37–70. (in Slovakian).
- Voloshchuk, M., Dąbrowski, D., 2020. Kniiaz' Danylo Romanovych ta uhors'ki koroli 1205 – 1235 rr. (u vidpovid' Volodymyrovi Aleksandrovychu) Chastyna 1. [Prince Danylo Romanovych and Hungarian Kings 1205 – 1235 (in the Response of Volodymyr Aleksandrovych). Part 1], *Halychyna: naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys*, vol. 33, s. 37–59. (in Ukrainian).
- Voytovych, L., 2001. Roman Mstyslavych i utvorennya Halyc'ko-Volyns'kogo kniazivstva [Roman Mstyslavych and Establishment of Halych-Volhynian Principality], *Halychyna i Volyn' u dobu seredniovicchya. Do 800-ricchya z dnia narodzhennya Danyla Romanovycha* [Halych Land ad Volhynian in the Middle Ages. To the 800th Anniversary of the Birth of Danylo Romanovych], Lviv, s. 13–30. (in Ukrainian).
- Voytovych, L., 2006. Kniazha doba na Rusi: portrety elity [Princely Times in Rus': Portraits of the Elite], Bila Tserkva, 782 s. (in Ukrainian).
- Voytovych, L., 2011. Halyc'ko-Volyns'ki etyudy [Halych-Volhynian Etudes], Bila Tserkva, 480 s. (in Ukrainian).
- Voytovych, L., 2015. Halych u politychnomu zhytti Yevropy X – XIV st. [Halych in Political Life of Europe, 10th–14th Centuries], Lviv, 478 s. (in Ukrainian).
- Wertner, M., 2024. Halyc'ka zemlia – Rus' – Uhors'hyna (X – XIV st.): problemy genealogii ta prosopografii [Halych Land – Rus' – Hungary (10th–14th Centuries): Problems of Genealogy and Prosopography], *Halych. Zbirnyk naukovykh prac'* [Halych. Scientific Book Collection], [red. M. Voloshchuk], Ivano-Frankivsk, series 2, vol. 11, 256 s. (in Ukrainian).
- Wlodarski, B., 1966. Polska i Rus' (1194 – 1340) [Poland and Rus' (1194 – 1340)], Warszawa, 362 s. (in Polish).
- Zubrickiy, D., 1852. Istoriya drevnego Galichsko-Russkago kniazhestva [History of Ancient Halych-Rus' Principality], Lvov, vol. 3, 314 s. (in Ukrainian).

Myroslav Voloshchuk

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of World History, Faculty of History, Political Science and International Relations, Head of the Center for Medieval Studies, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk

WHO AND WHEN COULD HAVE PROMOTED THE CONCLUSION OF A BILATERAL AGREEMENT BETWEEN THE AUTOCRAT OF ALL RUS' ROMAN MSTYSLAVOVYCH, AND THE HUNGARIAN PRINCE ANDREW?

In chronicle of the Romanids of the 13th century, mostly known as the Halych-Volhynian Litopys, there is a fragment about a bilateral agreement between future Hungarian King Andrew II and Prince Roman Mstyslavovych. In 1207, the Hungarian ruler was reminded of it by the ambassador of the Cracovian-Sandomirian Prince Leszek the White, who sent the young Danylo Romanovych to the court of the Árpáds. According to the text of this agreement (the date of its conclusion is unknown) both rulers swore to take care of each other's descendants in the case of the death of one of them. From the context of the plot, it is not clear when this alliance could have occurred and who ensured mentioned bilateral communication. In historiography, the prevailing opinion is that the agreement was concluded in a short chronological period between the coronation of Andrew II on May 29 and the death of Prince Roman on June 19, 1205. However, by involving a number of historical narratives and especially Hungarian charters of the 13th century, we came to somewhat different conclusions. Since the agreement clearly mentioned the children of both rulers, it could not have been concluded before the end of 1203 – 1204, namely before the birth of Andrew's first child, daughter Maria (Roman Mstyslavovych was already the father of four children at that time, two of whom were sons – Danylo and Vasylo – born to him by his second wife). At this time, the Hungarian Prince, for the third time (after attempts in 1197 and 1199) trying to overthrow his older brother Emeric from the throne, was defeated and imprisoned. At first, the rebellious Prince was in custody in the Kneginec (Kene, Kehne) fortress near Croatian Varaždin, and later he was transferred to Esztergom. At that moment in his life, it was perhaps the most dramatic period. There was no need to hope for help from the western neighbors, and therefore, in our opinion, the only one who agreed to support Andrew was Roman Mstyslavovych. For him, this agreement, under favorable circumstances, opened up the prospect of recognizing the right of the Ruthenian ruler to Halych and the Halych land (where the Hungarian Prince briefly ruled during 1188 – 1189), which historians agree with. We assume that the communication between the rulers could have been ensured by a representative of the highest Hungarian nobility from the Svätöjur-Pezinok branch of the Hont family, the son of Thomas, comes Alexander. He was the only one to whom the king expressed special gratitude for his faithful service during his imprisonment, granting him the lands of Cheturtuchyel in 1206 and confirming them in 1216. The representatives of the Hont-Poznan (Huntpaznan) family, Alexander himself, members of his family and relatives – systematically took part in the eastern policy of the Árpáds since the end of the 11th century. They perfectly understood the specifics of relations with neighboring Ruthenian Princes, and constantly expanded the family land fund in the east of the Hungarian Kingdom, in close proximity to the possessions of the holders of Halych and the Halych land.

Keywords: Andrew II, Roman Mstyslavovych, Kingdom of Hungary, Rus', Hont family, comes Alexander, bilateral agreement.

Статус статті:

Отримано: 21.09.2025 Прийнято: 14.10.2025 Опубліковано: 01.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0)

ISSN 2523-4498 (Print) ISSN 2786-6513 (Online)